

35. Литвинова Е. М. Крым: православные святые: путеводитель / Сост. Е. М. Литвинова. – Симферополь, 2003. – 384 с.
36. Войналович В. А. Вказ. соч.
37. Законодавство про пам'ятники історії та культури: Зб. нормативних актів / Під ред. О. Н. Якіменка. – К., 1970. – 436 с.
38. Там само. – С. 412–414.
39. Там само. – С. 186–188.
40. ДАМС, ф. Р – 504, оп. 1, спр. 9.
41. История Севастополя в лицах: военные и гражданские руководители города и флотов. К 225-й годовщине со дня основания города [Текст] / И. И. Куликов, В. П. Кот, В. В. Крестьянников, С. И. Кулик, А. А. Скрипниченко, К. М. Терещук, А. А. Фесенко. – Севастополь, 2008. – 496 с.
42. Рогачев П. М. Памятникам культуры – хозяйский глаз // Слава Севастополя. – 1963. – 1. фев. – С. 3.
43. ДАМС, ф. Р – 504, оп. 1, спр. 9.
44. ДАМС, ф. Р – 504, оп. 1, спр. 7.
45. ДАМС, ф. Р – 504, оп. 1, спр. 9.
46. НЗХТ НА, спр. 2114.
47. ДАМС, ф. Р – 504, оп. 1, спр. 3.
48. ДАМС, ф. Р – 504, оп. 1, спр. 6.
- Соколов А.А.** Охрана памятников истории и культуры Крыма в конце 50-х – первой половине 60-х гг. XX века. *Рассматривается проблема влияния государственной политики периода правления Н. С. Хрущева и общественности на организацию охраны и использования памятников истории и культуры Крыма.*

Sokolov A.A. Protection and use of historical and cultural monuments of the Crimea in the late 50s – the first half of the 60s XX century. *The article reviews the problem of Khrushchev's state policy and wide public affecting on the preservation and the use of Crimean historical and cultural heritage.*

УДК 351.852:94(477):908,,1920”

ЛУГАНСЬКИЙ КУЛЬТУРНИЙ МУЗЕЙ В РАДЯНСЬКІЙ МУЗЕЙНІЙ МЕРЕЖІ ПОЧАТКУ 1920-Х РОКІВ

Принь М.О.

(Центр пам'яткознавства НАНУ і УТОPIК)

У статті розглянуто маловідому сторінку становленню музейної мережі регіону – історію створення та діяльності одного з перших радянських музеїв України Луганського культурного музею.

Огляд історіографії музейної справи на Луганщині та Донеччині в повному обсязі ще не розроблявся. Існують окремі публікації про історію місцевих музеїв у роботах І.М. Ключневої, Т. М. Клочко, Н. М. Радченко, І.В. Загороднюк та ін.

Метою публікації є висвітлення історії діяльності Луганського культурного

музею на основі введення нових архівних джерел, що дозволяє розкрити раніше невідомі сторінки музейної справи на Луганщині у 20-ті роки ХХ століття.

Після проведення кропіткого архівного пошуку у центральних та місцевих архівах, джерельного аналізу наукової літератури та періодичної преси з музейної та пам'яткоохоронної робо-

ти у регіоні було з'ясовано, що перший музей у краї з'являється в 1823 р. Для вивчення гірничими офіцерами й працівниками дослідних геологічних партій різних мінералів Гесс де Кальве за сприяння директора Гірничого кадетського корпусу Євграфа Мечникова засновує 1823 року зразковий мінералогічний кабінет, а згодом, у 1835 році, Мінералогічний музей Луганського ливарного заводу [1; 2].

Гесс Густав Густавович де Кальве (1784 р. – рік смерті невідомий), старший член правління Луганського ливарного заводу (1816–1822 рр.), гірничий начальник Луганського ливарного заводу (1822–1827 рр.), зробив значний внесок у розвиток української культури. Його можна вважати засновником музейної справи на Луганщині. На посаді начальника Луганського ливарного заводу діяльність Г.Г. де Кальве була різнобічною: організація гірничої школи, шпиталю, зразкової ферми, першої метеорологічної станції на Донбасі, геологічно-дослідницьких експедицій, заснування гірничозаводського музею [3, с. 258].

Крім того, для задоволення нагальних потреб шкільної освіти на Луганщині у 1899 році був створений пересувний шкільний музей наочних посібників та приладь, а з 1907 року створюються районні шкільні музеї. З 1914 року при земському лікареві з'являється пересувний музей наукових посібників [4, с. 59, с. 185–200].

У лютому 1919 р. центром новоствореної Донецької губернії стає найбільше промислове місто краю –

Луганськ. 1920 року в губернському місті Луганську засновується два нових музеї – Художній музей живописної культури та Луганський культурний музей. Цій миттєвій появі одночасно двох музейних закладів сприяли начальник Донецького губернського відділу народної освіти Я. Істомін

та завідуючий комітетом образотворчого мистецтва Народного комісаріату освіти УСРР Б.В. Вольський [5].

Місто Луганськ як столиця Донецької губернії, великий промисловий та економічний центр на сході України, відповідно до вимог часу потребував значної кількості кваліфікованих та освічених робітників, службовців, а також студентів, курсантів та школярів. Тому відповідно до потреб суспільства дуже швидко паралельно з тотальною ліквідацією неписьменності виникає мережа культосвітніх установ – клуби, бібліотеки, хати-читальні, сільбудинки та музеї.

Луганський культурний музей функціонував нетривалий час – з 1920 до 1922 року. Для відвідувачів двері гостинно розчинилися 23 січня 1921 року, проіснував же музей до жовтня 1922 року. Музей як офіційна культосвітня установа мав кутовий штамп зі своєю назвою, де був зазначений і його основний напрям роботи: «**ЛУГАНСКИЙ КУЛЬТУРНЫЙ МУЗЕЙ** с отделом по изучению местного края», круглу печатку для використання у діловодстві з написом по колу «**Луганский культурный музей**».

Штатна чисельність музею складала всього дві одиниці – завідувач та

співробітник. Весь час існування музею очолював місцевий вчитель географії Олександр Олександрович Лундишев [6]. Він закінчив природниче відділення фізико-математичного факультету в Імператорському Харківському університеті, секція географії (диплом 2-го ступеня від 7 листопада 1912, № 2830), з 1912 року – викладач географії 2-ї Курської жіночої гімназії. Циркуляром Міністерства народної освіти від 22 листопада 1914 року був затверджений у званні вчителя середніх навчальних закладів з таких предметів – географія, природнича історія. Викладав природничу історію, фізику, географію та природознавство у двох луганських приватних жіночих гімназіях [7, с. 38-39]. У радянські часи викладав у 2-й та 9-й трудових школах. Завідував Луганським культурним музеєм у 1921–1922 роках до його злиття з Луганським художнім музеєм живописної культури. З лютого 1923 до вересня 1924-го – лектор, викладач географії та біології робітничого факультету Донецького інституту народної освіти (м. Луганськ).

Головною метою музею було сприяння поточній шкільній та позашкільній освіті громадян міста, збирання та надання інформації з історії місцевого краю. Основними видами діяльності музею стали: робота по збиранню матеріалу, фондова, експозиційна та освітня роботи.

Музей мав три основних відділи: природничо-історичний, промисловий та географічний. Природничо-історичний відділ містив експонати природознавства з галузей зоології, ботаніки, мінералогії та палеонтології [8]. Основу фондів та експозиції

культурного музею становили матеріали з шкільного музею колишнього Слов'янoserбського земства, музейних кабінетів дореволюційних навчальних закладів – луганських гімназій [9]. «Списокъ наглядныхъ учебныхъ пособій для подвижныхъ музеевъ уездныхъ земствъ» поглиблює наше уявлення про фонди шкільних музеїв: це географія, етнографія, технологія й прикладні знання, зоологія, анатомія, ботаніка, мінералогія та фізика. Серед експонатів переважну частину складали різноманітні таблиці, діаграми, креслення, малюнки [10].

Співробітники музею О.О. Лундишев та М.А. Камарзіна поповнювали фондові зібрання музею експонатами самостійно, приймали й подарунки від відвідувачів, потік яких влітку значно зростає. На огляд публіки були запропоновані: виставково-експозиційні матеріали, зведені у таблиці, сім моделей, 121 колекція експонатів з природознавства, 43 експонати з місцевої промисловості та 12 експонатів з географії [13].

Музей працював для відвідувачів щоденно по 2 години, з одним вихідним у четвер. Відвідувачі мали змогу отримувати роз'яснення щодо експозиції музею, а у разі групових екскурсій проводились короткі лекції та роз'яснення за запитаннями слухачів.

Звіти завідувача дають змогу простежити кількісний та якісний склад відвідувачів музею. У перший рік існування цього закладу його відвідало 2011 чоловік, дошкільнят (до 8 років) – 132, школярів (від 8 до 16 років) – 1545, (що складало 75 відсотків від загальної кількості відвідувачів), робітників (понад 16 років) – 334, з них: жінок – 926, чоловіків – 1085.

Таблиця
Відвідування музею в 1921 році

...Ухудшение материальной базы культурно-просветительных учреж-

січень	лютий	березень	квітень	травень	червень	липень	серпень	вересень	жовтень	листопад	грудень
51	122	44	92	514	453	191	145	83	158	132	26

Цифрові дані свідчать про те, що пік відвідування припадає на травень та літні місяці. Одним із пояснень ігнорування музею у зимовий період є повна відсутність у його приміщенні опалення.

Боротьба з неписьменністю сприяла зростанню кількості шкіл, і вже на кінець 1922 року освітня мережа м. Луганська становила «довольно приличную армию просвещения и значительное количество культурно-просветительных учреждений»: 18 міських шкіл – з 5507 учнями та 352 викладачами, 14 дитячих будинків – з 653 вихованцями, 95 вчителями, а культосвітня мережа Луганського округу, котра тільки почала «спинатися на ноги» у 1922-му році, мала 26 клубів, 10 хат-читалень, 51 бібліотеку, 1 музей, 15 шкіл лікнепу.

Загальну ситуацію на Луганщині якнайкраще характеризує округовий інспектор з питань освіти Ганна Іванівна Глядківська: «Вся это численно довольно внушительная армия в громадном большинстве находилась буквально в первобытном состоянии. Ни идейно, ни даже административно не связанная руководящим аппаратом. Почти полное отсутствие административно-организационного охвата сети учреждений, полный застой во внутренней работе их, совершенная материальная необеспеченность работников просвещения.

деный. Это было самое больное место. Отсутствие материальных средств у Наробраза тормозило всю работу» [11] – саме така невтішна ситуація у культосвітній галузі була на початку 20-х років у Луганській окрузі.

Брак бюджетних коштів на утримання музею призвів до згорання експозиції Луганського культурного музею та механічне його поєднання з Художнім музеєм живописної культури [12]. Але необхідність у популяризації наукових знань була велика, і тому фактично стихійно формується міська музейна мережа, зорієнтована та пристосована перш за все для агітаційно-масової та культурно-освітньої роботи, реалізації освітніх потреб. Упродовж 20-х років до міської музейної мережі пристануть такі заклади, як кабінет та музей масової професійної освіти [13], музей робітничої молоді [14], педагогічний музей при Донецькому інституті народної освіти [15], музей округової міліції [16], санітарний музей, музей тваринництва і хвороб худоби, музей окружного відділу Всеукраїнської спілки мисливців та рибалок, музей товарознавства при кооперативному технікумі [17, арк. 79] та ін.

Підсумовуючи викладене, можна констатувати, що Луганський культурний музей був однією з перших ластівкокрадянського музейного будівництва 20-х років. Особливістю цього музею

стала його пріоритетна орієнтація на вирішення освітянських завдань. Музейні предмети комплектувалися, зберігалися, вивчалися та експонувалися головним чином для освітніх цілей. У подальшому природознавча колекція музею стала основою для створення повноцінної колекції Луганського державного соціального музею Донбасу – але це вже зовсім інша історія.

ЛІТЕРАТУРА

1. Темник Ю. Столетнее горное гнездо. Луганский завод (1795–1887 гг.). Том I. Выдающиеся деятели науки и техники XVIII – начала XIX веков. – Луганск: Шико, 2004. – 528 с.
2. Російський державний історичний архів (м. Санкт-Петербург), ф. 44, оп. 2, спр. 391, арк. 65.
3. Темник Ю. Первые журналисты донецкого края / Ю. Темник – Луганск: Шико, 2006. – 288 с.
4. Обзор деятельности Славяносербского земства по народному образованию с 1866 по 1913 год // Ежегодник–справочник Славяносербского уездного земства на 1914 год. – Луганск: Типо-Литография С.М. Гаммерштейн, 1914. – 778 с.
5. Державний архів Луганської області (ДАЛО), ф.Р–401, оп.1, спр. 554, арк. 203.
6. ДАЛО, ф.Р–405, спр. 38, арк. 32. Список служащих Луганского естественно-географического культурного музея, составленный на основании отношения Политпросвета ЛУОНО от 8 мая 1922 г. за № 3436.
7. Ключнева И.Н. Из истории Луганского краеведческого музея (1920-1943 гг.) / И.Н. Ключнева // Краеведческие записки. Сборник научных статей. – Луганск, 2008. – Вып. 4. – С. 14–47.
8. ДАЛО, ф.Р–405, спр. 31, арк. 13–13 зв. Отчет о деятельности Луганского культурного музея за 1921 год от 30 декабря 1921 года (рукописный).
9. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО), ф.Р–166, оп. 4 спр. 190, арк. 242–244. Отчет по музею в Луганске.
10. Списокъ наглядныхъ учебныхъ пособій для подвижныхъ музеевъ уездныхъ земствъ // Журналы чрезвычайнаго Старобольскаго уезднаго земскаго собрания за 1910 год, съ приложеніями. – Старобольскъ:-Типографія Л. Н. Баглай, Коммерческая улица, 1910. – 41 с.
11. ДАЛО, ф.Р–401, оп. 1, спр. 21, арк. 1–4. Отчет «Дело просвещения в Луганской округе за 1923 г.»
12. ДАЛО, ф.Р–401, оп.1, спр. 551, арк. 2. Сведения о культурно-просветительных учреждениях Луганского округа, о трудшколах, о малограмотных, о распределении учащихся по школам за октябрь – февраль 1922 г.
13. Луганск за день: Музей профобразования // Луганская правда. – 06.11.1925. – № 252 (2053). – С. 7.
14. ДАЛО, ф. Р–401, оп.1, спр. 556, арк. 35–36. Витяг з протоколу засідання бюро Луганського окружного ЛКСМУ від 26.08.1925 р. № 40 та протокол № 1 організаційного засідання правління Музею робочої молоді від 24.09.1925 р.
15. По музеям города [Педагогичний музей] // Луганская правда. – 10.06.1926. – № 131 (2223). – С. 5.
16. Музей окрмилиции // Луганская правда. 04.09.1927. – № 203 (2992). – С. 7.
17. ДАЛО, ф.Р–401, оп. 1, спр. 24, арк. 69–84. Отчет о деятельности Луганского уездного отдела народного образования за февраль месяц 1923 г.

Прынь М.О. Луганский культурный музей в советской музейной сети начала 1920-х годов. В статье рассмотрена малоизвестная страница становления музейной сети региона – история создания и деятельности одного из первых советских музеев Украины – Луганского культурного музея.

Pryn M.O. The Lugansk cultural museum in the Soviet museum network at the beginning of the 1920th. The little-known page of the regional museum network formation – history of creation and activity of one of the first Soviet museums in Ukraine of the Lugansk cultural museum is considered in the article.

УДК 630*36

ЛІСОГОСПОДАРСЬКА ТЕХНІКА В МУЗЕЇ ІСТОРІЇ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА

Лук'яненко Л.О.

(Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав»)

У статті розглянуто питання розробки перших ручних знарядь праці та лісопосадкових машин для штучного лісорозведення. Перспективи для розвитку лісокультурних робіт відкрилися в роки перших п'ятирічок, коли почали створюватися перші лісогосподарські машини. Ця техніка дозволила в десятки раз збільшити об'єми лісогосподарських мироприємств.

Є в місті Переяслав-Хмельницькому музей історії лісового господарства. Знаходиться він на території музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини. Відкритий для відвідувачів 18 травня 2007 року.

Початком створення музею можна вважати 1969-1970 рр. ХХ століття, коли з Мирчанського ліництва Бородянського району було привезено будівлю лісника кінця ХІХ століття.

Базою для створення музею є п'ять об'єктів, чотири з яких входили до об'єкту «Лісовий кордон»: житло лісника, шишкосушарня, смолокурня, повітка. У 2002 році приєднано комору, що перенесена з села Дениси Переяслав-Хмельницького району.

Лісні кордони – це житлові і господарчі будівлі для лісової охорони. Охороняли ліс об'їждчики і лісники. Охороні відводилися також земельні наділи і надавали право мати при собі зброю.

Житло лісника має дві однакові квартири, одна з яких для лісника, інша – для лісового об'їждчика. Посе-

редині будинку окремий вхід в комору з інструментами по догляду за лісом.

Шишкосушарня – Розважівського ліництва Іванківського району Київської області кінця ХІХ століття. Конструкції А.П. Гоголіцина – В.Г. Каппера.

Повітка Мирчанського ліництва Бородянського району Київської області початку ХІХ століття. Це однокамерна будівля, призначена для утримання коней, возів і саней, знарядь для